Vol 5 Issue 6 March 2016

ISSN No : 2249-894X

Monthly Multidisciplinary Research Journal

Review Of Research Journal

Chief Editors

Ashok Yakkaldevi
A R Burla College, India

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Welcome to Review Of Research

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2249-894X**

Review Of Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Dr. T. Manichander

Advisory Board

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Fabricio Moraes de AlmeidaFederal University of Rondonia, Brazil

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Xiaohua Yang
University of San Francisco, San Francisco

Karina Xavier
Massachusetts Institute of Technology (MIT), USA

May Hongmei Gao
Kennesaw State University, USA

Marc Fetscherin
Rollins College, USA

Liu Chen
Beijing Foreign Studies University, China

Mabel Miao
Center for China and Globalization, China

Ruth Wolf
University Walla, Israel

Jie Hao
University of Sydney, Australia

Pei-Shan Kao Andrea
University of Essex, United Kingdom

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Ilie Pintea
Spiru Haret University, Romania

Mahdi Moharrampour
Islamic Azad University buinzahra Branch, Qazvin, Iran

Titus Pop
PhD, Partium Christian University, Oradea,
Romania

J. K. VIJAYAKUMAR
King Abdullah University of Science & Technology,Saudi Arabia.

George - Calin SERITAN
Postdoctoral Researcher
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences
Al. I. Cuza University, Iasi

REZA KAFIPOUR
Shiraz University of Medical Sciences
Shiraz, Iran

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

Awadhesh Kumar Shirotriya

Nimita Khanna
Director, Isara Institute of Management, New Delhi

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University, Kolhapur

P. Malyadri
Government Degree College, Tandur, A.P.

S. D. Sindkhedkar
PSGVP Mandal's Arts, Science and Commerce College, Shahada [M.S.]

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

C. D. Balaji
Panimalar Engineering College, Chennai

Bhavana vivek patole
PhD, Elphinstone college mumbai-32

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary, Play India Play (Trust),Meerut (U.P.)

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

Jayashree Patil-Dake
MBA Department of Badruka College Commerce and Arts Post Graduate Centre (BCCAPGC),Kachiguda, Hyderabad

Maj. Dr. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

AR. SARAVANAKUMARALAGAPPA
UNIVERSITY, KARAIKUDI,TN

V.MAHALAKSHMI
Dean, Panimalar Engineering College

S.KANNAN
Ph.D , Annamalai University

Kanwar Dinesh Singh
Dept.English, Government Postgraduate College , solan

More.........

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.oldror.lbp.world

Review of Research
International Online Multidisciplinary Journal
ISSN: 2249-894X Impact Factor : 3.1402(UIF) Volume - 5 | Issue - 6 | March - 2016

खानदेशी दैवते आणि स्त्री–गीतातील भावविश्व

सहा. प्रा. एस. पी. खुपसे
सहाय्यक प्राध्यापक, मराठी विभाग
तोश्णीवाल महाविद्यालय सेनगांव जि. हिंगोली

प्रस्तावना –

खानदेश ही ऋषीमूनींची जन्मभूमी आहे. खानदेशाची बोलीभाषा ही अहिराणी असल्यामुळे लोकगीतही त्याच भाषेत आहेत. लोकगीतांच्या स्वरूपा विषयी थोडक्यात सांगता येईल की, ती मौखिक असतात. लोकगीते बहूधा निरक्षरांमध्ये प्रचलित असल्याने मौखिक स्वरूपात आढळतात.एका पिढीपासून दुस–या पिढीकडे हा ठेवा मौखिक स्वरूपात दिला जातो. खानदेशच्या स्त्री गीतात. अंतरीचा जिव्हाळा अतुट भावबंध दिसून येतात. लोकगीतांच्या मागे समूहाची प्रेरणा असते. लोकगीती शारिरीक क्रियेशी संबंधीत असतात. मराठी स्त्री गीतात ओवी ही पूर्णपणे स्त्रीयांचीच सर्जनशील साहित्यलेणी असते. लोकगीते गेय असतात. परंपरेने लावलेल्या चालीत व लयीत गायली जातात.

लाकसंस्कृती ही समाजाची प्रकृती असते. संस्कृतीच्या प्रारंभकालीन अवशेषाच्या खुणा लोकदैवतांमध्ये आढळून येतात. त्यामुळे हिंदू धर्मातच नव्हे तर, इतर धर्मातील लोकदैवताची सत्ता अस्तित्वात आलेली दिसते. कामनापूर्तीसाठी व भयमुक्तीसाठी ग्रामदेवतांची निर्मिती झाली आहे. खानदेशात आभीरांच्या गवळी लोकांची प्रदीर्घ राजवट होती. त्याच्या खुणा या ग्रामदेवतात दिसून येतात.

खानदेशातील अनेक ग्रामदेवता स्त्रीलींगी आहेत. उदा. कानबााई, गवराई, गुलाबाई, आसरा, सटवाइ, सप्तशृंगी एकविरा, मरीआई, शितला, पांढरी, धनाई.इत्यादी. पुरूष दैवतांमध्ये विठल, खंडोबा, म्हसोबा, मतोबा, मारूती, बहिरोबा, मुंजोबा, भालदेव हे दैवत खानदेशात पूजले जातात.

कानबाई :

कानबाई ही खानदेशाची प्रमुख देवता आहे. हजारोच्याही पेक्षा अधिक कानबाईची गीते आहेत. कानबाईचा कुलाचार श्रध्देने केला

जातो.

खानदेशाची आई व माता
खेलरी कानबाई झालरिया
मांडव माझार हूल उडली व साजनी
खानदेसन माहेर आंबे उनी व साजनी
किती इनत्या करू माय तुले

कानबाईचे स्त्री गीते खानदेशाशी नाती सांगणारे आहेत. पुत्रप्राप्तीसाठी, धनप्राप्तीसाठी, मनःशांतीसाठी नवस केले जातात. यावर स्त्रीगीते उपलब्ध आहेत त्याचा आशय वरील प्रमाणे आहे.

गवराईः

गवराई हे खानदेशातील कनकाबाई सारखेच प्रसिध्द दैवत आहे. पुराणकथेत ती आर्याची सौदर्यदेवता मानली जात असे. तसेच गवराई हे पार्वतीचे रूप असल्याचे उल्लेख अनेक स्त्रीगीतात आढळून येतात. वैशाख अक्षयतृतीयेला गवराईची पूजा होते. सासुरवाशीनी माहेरी येतात. खानदेशात ग्रामीण भागात घरोघरी गौर मांडली जाते.

आथा आंबा तथा आंबा कैरी झोका खाय व
कैरी पडणी,दगड फुटना, पानी झुय झुय वहाय व
झुय झुय पानी वहाय, तठे रतन धोबी, धोय व
रतन धोबी धोय तठे, तोडास्ना बाजार व

गौराई उत्सवप्रसंगी स्त्रीयांची नृत्य, टिप—या, गीते रात्रभर चालतात. गवराईच्या स्त्रीगीतातून निर्सगाविषयी ओढ दिसून येते.

गुलाबाईः

महाराष्ट्रातल्या काही भागात भोंउला — हादगा या नावाने पूजल्या जाणा—या देवता खानदेशात गुलाबाई या नावाने ओळखल्या जातात. गुलाबाई ही कुंवार मुलीची देवता आहे. भाद्रपद पौर्णीमेपासून अश्विन पोर्णिमेपर्यंत हा उत्सव चालतो. गुलाबाईच्या स्थापनेचा उल्लेख अहिराणी स्त्री गीतातून येतो.

गुलाबाई गुलाबाई, सासु कशी? सासू कशी?
गोठामा बठेल म्हैस जशी, म्हैश जशी
गुलाबाई गुलाबाई, सासरा कसा? सासरा कसा?
हातमा झाडु भंगी जसा, भंगी जसा

गुलाबाईच्या गाण्यातून सासरच्या व्यक्तिबदचा राग व्यक्त होतो तर काही गितातून हास्यरसाचे दर्शन ही घडते.

आसराः

अहिराणी स्त्रीगीतात आसरा या देततेचा उल्लेख आलेला आहे. आसरा म्हणजे अप्सरा, या जलदेवता आहेत, असे स. नि. पगार म्हणतात. आसरांचा संबंध शारीरिक व मानसिक भास अभासांशी आहे. लेकुरवाळया आईने आसरांचे बोले दिले तर तिची व मुलांची प्रकृती चांगली राहते असा समज आहे. खानदेशात आसरांचे बोने द्यायची प्रथा आहे. लग्न झालेली किंवा लेकूरवाळी स्त्री आसरांना बोने देते. बोने हे बहूधा माघ महिन्यात देतात.

सटवाईः

खानदेशात सटवाई आजही श्रध्देने पूजली जाते. शहरात व दवाखान्यातही मुलाच्या जन्माच्या पाचव्या दिवशी संध्याकाळी सटी पूजतात.

कपायनी कयी पाटी, सटी लिख नसिब
नसीबना दारे, समदा एक गरीब हरिब

पाचव्या दिवशी नशीब लिहितांना गरीब—श्रीमंत भेद नाही नशीबा समोर सारे समान असतात असा उल्लेख स्त्रीगीतात आला आहे

सप्तशृंगीः

सप्तशृंगीला खानदेशात सतर शिंगी माय म्हणतात. अनेक खानदेशवासीयांची ती कुलदेवता आहे. नाशीक जिल्यातील नांदुरीच्या गडावर तिचे स्थान आहे. चेत्र महिन्याच्या रामनवमी पासून पौर्णीमेपर्यंत खूप मोठी यात्रा भरते. अहिराणी स्त्री—गीतातून आईचे गोडवे गातात.

तठे काय मनी सतरशिंगी मायन ठान
तठे काय शोभे स्वर्गन ठिकान
अशी पूणवंत भूमी तठे माय मनी प्रगटनी
तेहतीस कोटी देव झायात दंग माय रूपनी

आई सप्शृंगी विषयी श्रध्दा व्यक्त होते. तुळजापूरच्या भवानी एवढेच महत्व खानदेशात सप्तशृंगीला आहे.

निष्कर्षः

1. खानदेशी गीतातून जनसामान्याच्या श्रध्दा दिसून येतात.

2. दैवतांशी असलेला भावानुबंध दृढ होतो.
3. दैवते त्याचा मानसिक आधार आहेत.
4. दैततांच्या श्रध्देतून त्यांच्या जगण्याला बळ मिळते.
5. हे एक मानसशास्त्रीय विज्ञान आहे.

संदर्भः

1. खानदेशातील अहिराणी स्त्री—गीतेः प्रा. डॉ. सौ. उषा व्ही. सांवंत
2. खानदेशातील लोकदेवताः डॉ. पुष्पलता करनकाळ
3. खानदेशातील ग्रामदेवते आणि लोकगीतेः स. नि. पगार

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- Directory Of Research Journal Indexing
- International Scientific Journal Consortium Scientific
- OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- DOAJ
- EBSCO
- Crossref DOI
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database

Review Of Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-
413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com